

Słowo wstępne

W kolejnym tomie serii wydawniczej „Folia Historica” prezentujemy zbiór 11 artykułów, które są rezultatem studiów młodych badaczy z Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie oraz University of Alberta w Kanadzie. Czworo z nich legitymuje się już stopniem doktora. Pozostali pracują nad przygotowaniem swoich rozpraw doktorskich. Wszyscy przedstawiają wyniki swoich najnowszych badań i poszukiwań źródłowych. Cztery spośród przygotowanych przez nich tekstów poświęconych zostało dziejom powszechnym, dwa podejmują problematykę styku pomiędzy historią Polski a historią powszechną, a pięć jest pracami z zakresu dziejów ojczyźnych. Autorzy poszczególnych opracowań poruszają się w przestrzeni czasowej od średniowiecza do lat osiemdziesiątych XX w. Należy przy tym podkreślić, że podejmują oni z reguły zagadnienia nieznane, dotychczas słabo zbadane i niemające większego odzwierciedlenia w historiografii polskiej. Można więc śmiało wyrazić nadzieję, że przynajmniej część tych studiów stanowi zapowiedź przygotowania w przyszłości szerszych opracowań monograficznych.

Całość prezentowanego tomu ma układ chronologiczny. Najodleglejszych czasowo problemów dotyczy artykuł **Michała Witolda Pychowskiego**, poświęcony zagadnieniu „reakcji pogańskiej”, którą autor uważa za formę realizacji polityki zewnętrznej połabskich organizmów politycznych. Jego zdaniem pogańskie ośrodki polityczne na zachodniej Słowiańszczyźnie wykorzystywały w swojej polityce zewnętrznej tzw. reakcje pogańskie. Cechą szczególną tego typu wystąpień było wykorzystywanie propagandy pogańskiej w celu podburzenia miejscowej ludności przeciw władzy i wierze chrześcijańskiej. Głównymi zaś inspiratorami wystąpień ludności słowiańskiej przeciwko nowej wierze miały być dwa ośrodki polityczne północnego Połabia: Związek Lutycki oraz plemię Ranów.

Artykuł **Magdaleny Makówki** wprowadza nas w zagadnienia związane z problemem postrzegania katolików na Wyspach Brytyjskich w czasach panowania królowej Anny (1702–1714). Autorka poddała analizie pamflety oraz prasę z okresu panowania tej władczyni. We wszystkich ukazujących się wówczas publikacjach katolików przedstawiono w jednoznacznie negatywnym świetle – jako heretyków czy schizmatyków. Jednocześnie katolicyzm łączono z ryzykiem poddania mieszkańców Wysp Brytyjskich temu, co określano mianem papieskiej tyranii.

Magdalena Milerowska przygotowała z kolei tekst poświęcony dziejom osadnictwa żydowskiego w Piotrkowie Trybunalskim w okresie od XVII do XIX w. W artykule tym został przedstawiony zarys historyczny i rozwój przestrzenny rewiru zamieszkałego przez starozakonnych, potocznie zwanego Żydowskim Miastem Piotrkowem. Studium to zostało oparte na relacjach mieszkańców miasta i odwiedzających je gości oraz na wybranych fragmentach dokumentów urzędowych. Obraz dzielnicy, jaki wylania się z tych tekstów, zdaniem Autorki, nie odbiega znacząco od obrazu podobnych skupisk ludności żydowskiej w tych polskich miastach, które otrzymały *privilegium de non tolerandis Judaeis*.

Joanna Dobkowska-Kubacka poświęciła swój artykuł przedstawieniu inicjatyw wspierających aktywność kobiet w zakresie sztuki użytkowej i rzemiosła w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX w. Autorka udowadnia, że uprawianie przez kobiety sztuki zawodowo stanowiło w tym czasie nie tylko przejaw aspiracji emancypacyjnych, lecz także traktowane było jako jedna z opcji mających rozwiązać problem samodzielnego zarabiania na życie pań wywodzących się z ziemiaństwa lub inteligencji. Z tego względu cieszyło się znaczącym wsparciem społecznym. Ponieważ jednak dominował wówczas pogląd, że kobiety mają przede wszystkim wrodzone zdolności manualne, jako zajęcie właściwe dla pań propagowano nie tyle tzw. sztuki czyste, co sztukę zdobniczą. Rozbudzenie zainteresowania kobiet pracą w rzemiośle sprawiło, że zwłaszcza w latach siedemdziesiątych XIX w. nastąpił w Królestwie Polskim prawdziwy wysyp różnego rodzaju szkół i kursów przygotowujących panie do podejmowania samodzielnej pracy zarobkowej. Wkrótce okazało się jednak, że rzemiosło nie spełni pokładanych w nim nadziei. Moda edukacyjna przesunęła się wtedy w kierunku kształcenia kobiet w zakresie sztuki użytkowej i dekoratorstwa. Powstawały liczne szkoły tego typu, zakładane i prowadzone przez kobiety. Promowanie najpierw rzemiosła, a później sztuki użytkowej miało duże znaczenie dla rozszerzenia wachlarza zawodów dostępnych dla kobiet z wyższych sfer społecznych.

Artykuł **Anety Stawiszyńskiej** przynosi z kolei szereg informacji o dziejach stomatologii łódzkiej w czasie I wojny światowej (1914–1918). Autorka zauważa, że problem dbałości o zęby i zdrowie jamy ustnej nie należał bynajmniej do najważniejszych programów medycznych w owym czasie. Z tego względu zachowało się na ten temat bardzo mało informacji źródłowych. Służba zdrowia w Łodzi w okresie Wielkiej Wojny była nastawiona przede wszystkim na walkę z chorobami zakaźnymi. Z tego powodu niewielu ludzi miało dostęp do dentystów, a ich gabinety odwiedzały prawie wyłącznie osoby zamożne.

Antonina Pawłowska jest autorką artykułu poświęconego roli Kościoła katolickiego w procesie pokojowym podczas wojny o niepodległość Irlandii (1919–1921). Na podstawie zeznań uczestników tego konfliktu zebranych przez Biuro Historii Militarnej Irlandii Autorka stara się przedstawić udział katolickiego duchowieństwa zarówno w procesie pokojowym, jak i w pertraktacjach między Wielką Brytanią a Irlandczykami podczas wspomnianego konfliktu. W tekście tym analizie została poddana również problematyka relacji między irlandzkim ruchem republikańskim a Kościołem

katolickim w XIX i na początku XX w. Przedstawiono także kwestię udziału duchowieństwa katolickiego w podejmowanych w tym czasie działaniach dyplomatycznych.

Wojciech Jaworski przygotował natomiast tekst poświęcony działalności Organizacji Ogólnych Syjonistów w Polsce w latach 1934–1939. Partia ta wywodziła się z powstałej w 1923 r. frakcji Et Liwnot, działającej w ramach Organizacji Syjonistycznej w Polsce. Frakcja ta postulowała emigrację Żydów z Polski do Palestyny finansowaną z funduszy prywatnych. Skupiała syjonistów należących do warstw średnich i wyższych, dobrze wykształconych, w znacznej części zasymilowanych kulturowo. W okresie wielkiego kryzysu gospodarczego jej wpływy w społeczności żydowskiej szybko malały. W 1934 r. działacze frakcji Et Liwnot utworzyli nową partię – Organizację Ogólnych Syjonistów w Polsce. Jej przywódcą do 1939 r. był adwokat Leon Lewite. Partia nie miała większych wpływów. Koncentrowała swe wysiłki na próbach zjednoczenia partii ogólnosyjonistycznych w Polsce i na świecie. Próbowwała bronić interesów Żydów w radach miejskich i sejmie.

W opracowaniu autorstwa **Przemysława Stawarza** pojawia się problem uczestnictwa księdza Józefa Panasia w antysowieckiej konspiracji we Lwowie w latach 1939–1940. Bohater tego tekstu jest jednym z wielu polskich duchownych, który najpierw był żołnierzem-kapelanem odradzającego się Wojska Polskiego, a później działaczem ruchu ludowego. W tekście przedstawiono jego oddanie sprawom kraju oraz prowadzoną przez niego walkę z sowieckim okupantem. Autor jest przekonany o tym, że opisywany przez niego ksiądz-legionista poniósł śmierć z rąk NKWD w kwietniu 1940 r. W związku z tym przedstawił kilka możliwych do przyjęcia hipotez dotyczących okoliczności śmierci Józefa Panasia.

Dość istotnym przyczynkiem do dziejów kultu jednostki w państwach bloku komunistycznego jest artykuł **Aleksandry Sylburskiej** poświęcony relacjom prasy węgierskiej z obchodów 60 urodzin węgierskiego przywódcy Mátyása Rákosiego. Zdaniem Autorki tak sama uroczystość, jak i przygotowania do niej zostały bardzo obszernie opisane w węgierskiej prasie. Przeprowadzona przez nią analiza treści czterech dzienników wskazuje, że celem władzy było ugruntowanie odpowiedniego wizerunku Rákosiego. Ponadto konieczne było zmobilizowanie robotników do podejmowania urodzinowych zobowiązań w celu zwiększenia produkcji i realizacji planu pięcioletniego. Duża liczba artykułów i ich entuzjastyczny charakter miały z kolei wywierać na czytelników presję, aby przyłączyli się do ruchu współzawodnictwa.

Konrad Kieć zajął się natomiast przedstawieniem stanowiska dyplomacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wobec kryzysu karaibskiego w 1962 r. Autor zwraca uwagę na to, że polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz ówczesny szef dyplomacji Adam Rapacki uważali kryzys karaibski za bardzo groźny dla Polski. Wynikało to z faktu, że Warszawa utrzymywała dobre relacje gospodarcze z Waszyngtonem, a jej stosunki z Hawaną były raczej chłodne. Nawiazanie przez Polskę stosunków dyplomatycznych z reżimem Castro zostało wymuszone przez Moskwę. Od chwili, gdy rozpoczął się kryzys rakietowy na Kubie, polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych starało się za wszelką cenę uniknąć działań, które mogłyby zostać odebrane przez Stany Zjednoczone

jako prowokacja. O zamiarach dotyczących rozmieszczenia pocisków atomowych na Kubie władze Związku Sowieckiego nie poinformowały swoich sojuszników. Polska dyplomacja nie podejmowała w tym czasie żadnych działań, ale starała się pozyskać najbardziej wiarygodne informacje na temat rozgrywających się na Karaibach wydarzeń. Najlepiej poinformowany był polski ambasador w Waszyngtonie, podczas gdy jego koledzy w Hawanie i w Moskwie dysponowali daleko niekompletnymi danymi.

Michał Owczarek jest z kolei autorem zamykającego tom artykułu, w którym podjął się omówienia przebiegu wizyty generała Wojciecha Jaruzelskiego w Watykanie w 1987 r. Oparte na szerokiej podstawie źródłowej, studium to ukazuje przebieg przygotowań do wizyty polskiego przywódcy komunistycznego w Watykanie. Autor postarał się również o odtworzenie panującej ówczesnie atmosfery i relacji między państwem a Kościołem oraz między Polską a Stolicą Apostolską. W tekście zaprezentowano również przebieg i następstwa tego wydarzenia. Ukazano różne spojrzenia, opinie i podsumowania tej wizyty dokonywane zarówno w Polsce, jak i w Stolicy Apostolskiej. Autor podejmuje również próbę odpowiedzi na pytanie, dlaczego wizyta przewodniczącego Rady Państwa u Ojca Świętego Jana Pawła II miała tak znaczący i przełomowy charakter?

Jako redaktor tomu pozwałam sobie wyrazić przekonanie, że wszyscy zainteresowani historią znajdą tu dla siebie oryginalne i ciekawe materiały. Niech więc ta, skrótna z konieczności prezentacja wielowątkowej i różnorodnej zawartości tomu stanie się skuteczną zachętą do przestudiowania go w całości.

Zbigniew Anusik

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-5483-4970>

Notka o autorze:

prof. dr hab. Zbigniew Anusik – kierownik Katedry Historii Nowożytnej w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego, członek Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk.

Zainteresowania badawcze: historia Polski i powszechna XVI–XVIII w., historia Szwecji XVI–XVIII w., stosunki polsko-szwedzkie w XVII–XVIII w., historia dyplomacji europejskiej w XVIII w., dzieje Wielkiej Rewolucji Francuskiej 1789–1799, elity dawnej Rzeczypospolitej, struktura własności ziemskiej w Rzeczypospolitej XVII w., genealogia polskich rodzin szlacheckich w XVI–XVIII w.

 zbigniew.anusik@uni.lodz.pl